

Herregårdsmuseet i 2012

Af museumsdirektør Britta Andersen

Med jævne mellemrum skal alle danske statsanerkendte museer gennem en kvalitetsvurdering. Det er Kulturstyrelsen, der foretager vurderingen, og det sker naturligvis dels for at sikre, at de offentlige midler og det lovmæssige ansvarsområde forvaltes korrekt/fornuftigt, dels for at kunne hjælpe, hvis et museum mangler råd, vejledning eller støtte til at rette op på driften eller opgavevaretagelsen. I 2012 var turen kommet til Gammel Estrup – Herregårdsmuseet, og en delegation på tre fra Kulturstyrelsen vurderede museet ud fra de fem centrale, lovmæssige museumsfaglige områder; forskning, indsamling, bevaring, registrering og formidling af de danske herregårdes kulturhistorie. Dommen faldt ud til museets absolutte fordel, idet Kulturstyrelsen gav karakteren „meget tilfredsstillende“, hvilket svarer til bedst af fire muligheder. Det er klart, at dette vakte glæde og tilfredshed i organisationen, der gennem de senere år har arbejdet målrettet på at modernise-

re, professionalisere og aktualisere såvel ansvarsområdet som stedet over for offentligheden.

Med sådan et kvalitetsstempel på museets arbejde var det naturligvis en ekstra fornøjelse at byde kulturminister Uffe Elbæk velkommen på museet den 30. august 2012. Det var en oplagt minister, der besøgte museet, selvom det var med en hale af journalister i hælene, han begav sig rundt på området – en række folketingspolitikere valgt i Østjylland havde nemlig samme morgen rejst spørgsmålet om forskelsbehandling af kulturen i provinsen i forhold til hovedstadens kultur. Ministerbesøget startede i *Herregårdskøkkenet*, hvor Uffe Elbæk fik en introduktion til museets værdigrundlag, der handler om kvalitet, kulturarv og kontakt med de besøgende. Et af de bedste steder at komme i dialog med de besøgende er netop køkkenet, hvor der ikke alene tales til publikums synssans. Også smags- og lugtesansen bringes i spil, når køkkenpersonalet arbejder med bagværk efter de originale opskrifter i husjomfru Ottilie Olesens kokebog. Ottilie var ansat på Gammel Estrup fra

Riddertiden, rustninger og våben appellerer til mange børn, og det er ikke svært at se, at drengen på billedet helt klart syntes, det var sjovt at arbejde med temaet om krig og våbenkunst i ferien! Foto: Henrik Dons.

Kulturminister Uffe Elbæk besøgte Gammel Estrup i august måned og fik dermed lejlighed til at høre om museets arbejde med kulturarven – som her, hvor museumsinspektør Marie Andersen fortæller om mad og serveringer i 1700-tallet. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

1918 til 1924. Fra køkkenet gik turen videre til de nyformidlede interiører over et besøg hos de frivillige i syværkstedet og forskerne i Dansk Center for Herregårdsforskning for at slutte af med frokost i *Orangerierne*.

Udstillinger

For knap hundrede år siden solgte Danmark De Vestindiske Øer til USA, men arven fra den danske kolonitid kan stadig opleves. Det er der en del, som ikke er opmærksomme på, og hertil kommer det fak-

tum, at blandt andre den danske adel havde store aktier i sagen, hvilket var årsagen til, at museet fra april til oktober viste udstillingen *Koloniens Monumenter*. Ordet „monumenter“ refererede til såvel koloniens bygningsværker som dens mennesker. Historien blev fortalt med udgangspunkt i oprettelsen af den danske koloni Dansk Vestindien i slutningen af 1600-tallet og de første århundreder af koloniens eksistens. Fokus var med andre ord på et af de største danske handelseventyr – trekantshandlen – hvor våben, slaver og sukker blev handlet mellem Europa, Afrika og Amerika, og slægten Scheel, der boede på Gammel Estrup, har ganske givet også haft glæde af kolonieventyret. Familien havde tætte forbindelser til flere af dem, der var involveret i handlen på kolonierne. For eksempel blev overstaldmester Jørgen greve Scheel (1718-1786) i 1745 gift med Charlotte Louise von Plessen, hvis familie havde store oversøiske triumfer og tjente rigtig mange penge på denne handel. Ved udstillingsåbningen på museet var det regionsrådsformand Bent Hansen, der åbnede udstillingen den 21. april, og de mange fremmødte gæster blev beværtet med blandt andet forloren skildpadde og vestindisk rom. CAC Fonden havde ydet økonomisk bistand til udstillingen på Gammel Estrup, og der var også mange andre fonde, der havde bidraget til udstillingen under den oprindelige opbygning, som arkitekt Ulla Lunn fra Lunn & Co havde stået for, idet udstillingen tidligere var blevet vist på Nationalmuseet og Flensburger Schiffmuseum.

Som led i museets restaurerings- og nyformidlingsplan, *Generalplanen*, blev en række smukke rokokointeriører på herregårdens førstesal genindviet i juni måned, og det var Bendt Tido lensgreve Wedell, der forestod indvielsen, som i øvrigt foregik i *Riddersalen*. De nyistandsatte rum gik under betegnelsen *Grevens Appartement*, fordi de illustrerede, hvordan overstaldmester Jørgen greve Scheel og grevinde Charlotte Louise levede i midten af 1700-tallet. Greven og grevinden var begge en del af 1700-tallets førende elite og havde livet igennem sans for tilværelsens goder – dyr mad og vin, overdådige rober og parykker, og så lod de sig begge gentagne gange portrættere af nogle af Europas fremmeste malere. Deres dannelse og sociale position blev afspejlet i deres hjem, hvor sale og gemakker var skabt i tidens nyeste stil – rokokoen. Med sine lyse farver, elegante lethed og asymmetriske former afløste rokokoen den mere farvemættede og lidt stive stil i barokken. Forud for genindvielsen i juni 2012 var der både gennemført omfattende studier – af såvel rummenes enkelte elementer på Gammel Estrup som af bøger, kildemateriale, malerier og øvrigt kildemateriale – og en grundig og gennemgribende håndværksmæssig istandsættelse af rummene og de genstande, der skulle udstilles i samme. Det var museumsinspektør Marie Aaberg Andersen, der havde det faglige ansvar for restaurering og nyudvikling af rummene, men hun arbejdede naturligvis ikke alene på sagen. Arkitekt Per Windeleff fra arkitektfirmaet Kjær & Richter A/S og konservator Robert Larsen fra

Svendegangen blev restaureret i 2012, og den smukke gang har i perioder fungeret som stedet, hvor man opbevarede ekstra bukke, bordplader og stole til brug i herskabets spisetue lige ved siden af. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

Nationalmuseets bevaringsafdeling i Brede var uvurderlige tovholdere, sparringspartnere og vejledere gennem processen. Arbejdet foregik naturligvis i tæt samarbejde med Kulturstyrelsen, da herregården er fredet. Sammen sikrede disse parter et vellykket og overbevisende resultat, som de besøgende har kvitteret for med deres positive tilbagemeldinger og tilfredshed. Det var A.P. Møller og Hustru Chastine McKinney Møllers Fond til almene Formaal, Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond, CAC Fonden og Nykredits Fond, der finansierede projektets gennemførelse.

Traditionen tro blev der også i december måned lavet juleudstilling på Gammel Estrup, hvor det var herregårdsjul anno 1918, der var omdrejningspunkt for både udstillingen og de tilknyttede aktiviteter, som foregik i alle weekender op til jul. I år blev der tilføjet en ekstra dimension til denne juleudstilling, idet tre herregårdsfruer, Lena Lüttichau, Anna von Lowzow og Ann Knuth, fra henholdsvis Møllerup, Estruplund og Vosnæsgård, dækkede deres egne juleborde og pyntede juletræer anno 2012. Det blev en stor succes, da museet havde mange besøgende i julemåneden og på tilbagemeldinger fra de besøgende kunne høre, at det dels var interessant at få indblik i, hvordan man holder jul på en herregård i dag, dels var rart at kunne hente inspiration til egne juleborde. Ud over at dække juleborde og pynte juletræer var de tre herregårdsfruer indledningsvis blevet interviewet om de traditioner, der knytter sig til deres egen jul på herregården i dag – på mange herregårde er der for

eksempel stadig tradition for at gøre noget særligt for herregårdens ansatte og de mennesker, der bor i godsets huse, op mod jul. Det kan for eksempel være et juletræsarrangement i hovedbygningen – som på Vosnæsgård – og julegaver til de ansatte. Julen er for mange ansatte et tidspunkt, hvor de mærker tilhørsforholdet til herregården, og som viser, at herregården stadig i dag glimtvis udgør et minisamfund i samfundet, som det var tilfældet for 60-70 år siden, da herregården var lokalsamfundets største arbejdsplads. Gennem disse interviews har museet således også fået indsamlet ny viden om julens kulturhistorie på djurslandske herregårde anno 2012.

Ferieaktiviteter og formidling for børn

Som en del af projektet *Rejser i Historien* var der i hele februar måned gratis adgang til museet. Projektet var et formidlingsprojekt i regi af Kulturring Østjylland, som er en kulturaftale mellem seks kommuner og Kulturministeriet, og konceptet har været at skabe en fælles virtuel platform mellem museerne i de berørte kommuner. Gammel Estrup – Herregårdsmuseets bidrag var fortællingen om herregårdens ansatte under titlen *Stuepiger og staldkarle – herregårdens ansatte 1880-1970*. Museet havde nemlig over en årrække haft fokus på herregårdene som store arbejdspladser på landet, hvor folk både boede og arbejdede, og det kom der nogle fantastisk spændende historier og ny viden ud af. Det var disse resultater, der blev gjort tilgængelige for offentligheden via formidlingsplatformen, og lanceringen

Som en del af den lokale kulturaftale Kulturring Østjylland lancerede Gammel Estrup den 1. februar et nyt site om herregårdens ansatte under titlen Rejser i Historien. Det er museumsformidler Stine Lucia Rasmussen (billedet), der har stået for det faglige indhold på sitet. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

blev fejret med at give de besøgende gratis adgang til museet i hele februar måned. Museet bød ved den lejlighed på kaffe og et personligt møde med museumsformidler Stine Lucia Rasmussen, der havde stået bag såvel undersøgelserne om de ansatte som lanceringen af portalen. Hjemmesiden er udviklet specielt

til brug i folkeskolernes historieundervisning, særligt udskolingen på 7.-9. klassetrin. Der er lagt vægt på, at sitet har et højt fagligt tekstmæssigt niveau, samtidig med at der er både lyd og billeder. Endvidere er siden forsynet med et undervisningsmodul, hvor eleverne kan indsamle elementer og tekster til brug for digitale præsentationer på klassen og skriftlige opgaver. Gammel Estrup – Herregårdsmuseet var ikke det eneste museum, der tilbød gratis adgang i forbindelse med lanceringen af formidlingsportalen. Også museer i de øvrige fem kommuner kunne som del af den fælles kulturaftale tilbyde gratis adgang for besøgende. Det var blot indholdet af formidlingen og tidspunktet på året, der var forskelligt fra sted til sted. På Gammel Estrup blev det en stor succes, hvor mere end dobbelt så mange besøgende som året før besøgte museet i februar måned.

En afledt effekt af arbejdet med den nye internetportal var etableringen af en bedre internetadgang for de besøgende på museet. Herregården ligger jo historisk set rigtig godt – i hvert fald hvis man er en middelalderlig ridder, som gerne vil gemme sig i lavtliggende, sumpet og utilgængeligt terræn. Desværre tilgodeser denne placering ikke vore dages umættelige behov for at være „på“ hele tiden, altså på internettet! Museet fik derfor – takket være ovennævnte samarbejde under Kulturring Østjylland – optimeret netadgangen. Det skete ved at installere 10-12 såkaldte *access points* på herregårdens loft. Funktionen af disse access points er, at de forstærker internetsignalet og fordeler det over hele huset –

også på trods af herregårdens metertykke mure og svært tilgængelige beliggenhed! Når de besøgende fremover „tjekker ind“ på museet, kan de uhindret bruge deres egne smartphones og/eller tablets til at surfe på nettet og dermed få både hurtig og direkte adgang via en app (applikation) til blandt andet sitet *Stuepiger og staldkarle – herregårdens ansatte 1880-1970*. Museet kunne med dette tiltag således vinge endnu en milepæl af i bestræbelserne på at gøre museet endnu mere tilgængeligt for offentligheden.

Ud over satsningen på den nye formidlingsportal om ansatte på herregårdene havde museet også i februar måned fokus på maskerade – det var nemlig aktiviteten i vinterferien. Maskeballer var i 1700-tallet højeste mode blandt adelen – både i udlandet og herhjemme. For en aften kunne man klæde sig ud og lade nogle af de begrænsninger, man levede med i hverdagen, krakelere til fordel for en mere løssluppen adfærd. Derfor blev maskeballer også forbudt i flere perioder i 1700-tallet. Fra arkivundersøgelser ved vi, at også familien Scheel deltog i maskerade hos kongen i København, og det var dette og meget mere om 1700-tallets maskeballer, de besøgende kunne høre om ved de gratis omvisninger, museet lavede hver dag i vinterferien klokken 11 og 13. I skolestuen kunne børn være med til at lave deres egne masker. De fleste børn har nok prøvet at lave fastelavnsmasker i børnehaven eller fritidsordningen, men museet ønskede at vise, hvordan man lavede masker til maskeballer. Maskeballer var nemlig en aktivitet for

Anna von Lowzow var en af tre herregårdsfruer, som dækkede deres egne juleborde på museet i december. Hun har i sit hjem på Estruplund en tradition med at stille en marcipangris med navn ved hver kuvert på bordet. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

I vinterferien var emnet for museets ferieaktiviteter maskerade. Inde i huset blev der lavet omvisning og fortalt om 1700-tallets store maskeballer, og i skolestuen kunne de besøgende få lov til at lave deres egne masker. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

de velstående, mens fastelavn var noget, almindelige mennesker holdt ude på landet.

7. klasse på Østre Skole i Grenaa arbejdede fra februar til juni 2012 med projektet *Mobil læring i autentiske rum*. Eleverne skulle lave små film og histo-

rier om emner, der relaterede sig til Gammel Estrup. Gennem besøg på museet havde de unge lavet research på herregårdens mere utilgængelige steder, såsom klokketårnet, kælderens og nogle af de hemmelige trapper og gange. Eleverne fik også lov til at

benytte museets formidlingsdragter og spille her-
skab og tjenestefolk rundtomkring i hovedbygning-
gen. De forskellige tiltag blev filmet og fotograferet
med tablets og/eller smartphones. Hjemme i klassen
redigerede og bearbejdede eleverne deres optagel-

ser, inden resultaterne blev gjort tilgængelige for
offentligheden via QR-koder. For skolen og eleverne
var gevinsten helt klart, at stedet, Gammel Estrup,
og brugen af moderne teknologi sikrede en høj grad
af interesse og engagement, som ikke nødvendigvis

indfinder sig, når man sidder på skolebænken og skal læse om historiske begivenheder i bøgerne. For museet var det også en nyttig og lærerig proces, hvor museets formidlere fik indsigt i, hvad der interesserer unge mennesker i dag, og hvor niveauet for historieformidling på dette klassetrin ligger. For begge parter var det interessant at følge processen og opleve den magi, der opstod i mødet mellem stedet, den særlige stemning og de unge – herregårdens rammer giver spontan inspiration og er med til at skabe nye billeder hos de involverede.

I påskeferien var emnet for museets aktiviteter riddertiden og våbenskjoldenes betydning for de gamle adelsslægter. Fra 1000-tallet begyndte en kristen modoffensiv mod islam, og i forbindelse med de store korstog, der blev gennemført i den anledning, førte ridderne slægtens våbenmærke på skjold og på hestenes skaberak/dækken. Ryttere og heste var nemlig dækket af panser, plader og hjelme for at beskytte sig bedst muligt mod deres modstandere, men de var derfor også helt ukendelige. De farvestrålende våbenmærker har altså dels helt praktisk skullet signalere, hvem det var, der var i krig, dels skullet fungere som et magtfuldt, pompøst og frygtindgydende signal over for fjenden. Det var fortællingen om den del af historien, man kunne opleve på omvisninger i påsken. Hertil kom, at de besøgende kunne male deres egne våbenskjold, høre kanonen blive fyret af eller gå på „skjoldejagt“ i hovedbygningen, hvor der gemmer sig et hav af våbenskjold på døre, gerigter, gobeliner, stuk med mere.

I perioden 25. marts til 8. april var Gammel Estrup skueplads for skrivekonkurrencen *Mord på Gammel Estrup*. Konkurrencen, der var blevet til i et samarbejde mellem Gammel Estrup og det nye danske sociale medie *Movellas*, henvendte sig til Djurslands teenagere, som således kunne få deres lyst til at skrive en spændingshistorie styret. Udgangspunktet for fortællingen var naturligvis en grundig research på herregården, hvorfor museet opfordrede de unge til at komme på besøg for at kunne hente materiale og inspiration til deres historier – en af reglerne for konkurrencen var nemlig, at historien skulle finde sted på museet og helst skulle indeholde kunst og genstande fra stedet. Kombinationen af de historiske rammer og et socialt medie var en anledning til at give lokale unge en lejlighed til at opleve kulturarven på ny – og gennem et medie, som de er hjemmevante med at bruge, de sociale medier/internettet. Tre mordhistorier deltog i konkurrencen – *Den stjålne Guldring*, *Mordet på Gammel Estrup* og *Den døde Kustode* – og der var naturligvis præmier til alle aktive forfattere.

Skolernes sommerferie, der som bekendt strækker sig over seks uger i juni, juli og august måneder, var fyldt med aktiviteter for besøgende. Ikke mindst de nyistandsatte gemakker – *Grevens Appartement* – var et besøg værd med smukke pastelfarvede silketapeter, spejlblanke parketgulve og guldornamenter på paneler og døre. Her kunne publikum få meget mere at vide om det levede liv på herregården eller om selve restaureringen i mødet med en af mu-

*En glad pige viser her det fine våbenskjold, som hun selv har malet i påskeferien, hvor formidlingstemaet var våben og krigskunst.
Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.*

seets personlige formidlere i hverdagene og guiderne på de gratis omvisninger i weekenderne. Men museet iværksatte også hver uge historiske aktiviteter for børn og barnlige sjæle. I den første halvdel af ferien kunne man lave gipsafstøbninger eller male med

silkemaling, mens man i anden og sidste del af ferien kunne høre om renæssancens krig og våbenbrug. Formidling om gipsafstøbninger tog udgangspunkt i museets egen samling af gipsafstøbninger fra anden halvdel af 1700-tallet, mens silkemalingen blev brugt

som udgangspunkt for at formidle tidligere tiders dragtudsmykning, idet eleverne kunne male de smukke mønstre i silkemaling i stedet for at brodere dem, hvilket ville have taget al for lang tid, når børnene typisk kun har 1-2 timer til deres rådighed i løbet af en enkelt dag. I anden halvdel af ferien var det som nævnt renæssancens våben og krig, der blev formidlet. Renæssancen var generelt en stridbar tid i Europa på den storpolitiske front, og Danmark var præget af både trediveårskrigen og svenskekrigene. Det var derfor naturligt, at samfundet var influeret af denne krigskultur, og alle adelige drengebørn måtte således lære at bruge våben og oplæres i at gå i krig. På museet tog museumsformidler Stine Lucia Rasmussen de besøgende med på en spændende omvisning, hvor man kunne høre krigshistorie og se museets våbensamling, men der var også mulighed for at male sit eget træsværd, som man så efterfølgende kunne fægte videre med i parken eller derhjemme. Museets målrettede satsning på personlig formidling – ikke mindst i sommerferien – har været en stor succes hos publikum. I det moderne samfund, hvor de fleste er vant til at få dækket deres egne, individuelle behov, er det personlige møde med en formidler, der – som et levende touchpoint – kan aktivere og fortælle, formidle og svare på spørgsmål, der tager udgangspunkt i den aktuelle situation og den enkeltes behov, helt klart en succes. Og det er også vejen frem for et museum af Gammel Estrups karakter. Heldigvis har Arbejdsmarkedets Feriefond været opmærksom på dette behov, og det er da også

Fonden, museet kan takke for den treårige bevilling, der muliggjorde ansættelsen af museumsformidler Stine Lucia Rasmussen fra 2010 til 2012. Et andet aspekt af den personlige formidling har været museets syværksted, som publikum hele året har kunnet besøge på tirsdage og torsdage fra klokken 10 til 14. Syværkstedet består af en lille gruppe af frivillige, som over årene har forsynet museet med både dragter til formidlingen og gardiner og kapper til interiørerne. Sideløbende med deres arbejde har de åbnet værkstedet for besøgende og stillet sig til rådighed for opklarende spørgsmål eller blot demonstreret, hvorledes nogle af de indviklede historiske mønstre kan omsættes til 1600-, 1700- eller 1800-tals kjoler, jakker og bukser til brug for den personlige formidling.

I uge 28, 29 og 30 udvidede museet satsningen på levende formidling, idet publikum i disse uger kunne komme helt tæt på konservatoren og følge denne i arbejdet med at rense og konservere et af museets store malerier. Det var *Røde Stuens* smukke lofts-maleri, der trængte til restaurering, men da det var for stort til at gå ud af døren uden at blive taget ud af sin ramme og rullet sammen, valgte museet at alliere sig med konservator Dorthé Aggerholm, således at maleriet kunne forblive i rummet under konserveringen. Ud over at tilgodese den mest skånsomme behandling af det gamle maleri fra starten af 1700-tallet viste det sig også at være en gunstig lejlighed til at lade publikum komme bag kulisserne og følge det spændende restaureringsarbejde på tættest hold. Det blev hurtigt en succes – endda så stor, at konservatoren mød-

Det gælder om at holde tungen lige i munden, når man er i gang med silkemaling – også selv om man er ikklædt et sejt Spiderman-kostume! Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

te tidligt om morgenen for at få nogle timers arbejdsro inden det store rykind af videbegærlige besøgende hver dag kl. 10-17. At det overhovedet var muligt at konservere det store maleri, kunne museet takke de to fonde Sonning-Fonden og Knud Højgaards Fond for!

Efterårsferien i uge 42 foregik i herregårdskøkkenet, hvor de besøgende børn kunne få lov til at være kokkepige for en dag og give husjomfruen en hjælpende hånd med at sylte og henkoge frugt og grønt fra herregårdshaven. Efteråret var førhen et af

de travleste tidspunkter på en herregård. På kort tid skulle kokkepigerne sørge for at få høsten fra frugt- og køkkenhave konserveret, så intet gik til spilde, og så maden kunne holde sig mange måneder frem i tiden og mætte de mange sultne munde, der var på sådan en stor arbejdsplads. Museets to garvede køkkenskrivere, Jytte Møller Nielsen og Stine Lucia Rasmussen, fik ekstra travlt i efterårsferien, da rigtig mange ville være med til at lave æblemarmelade og sylte rødbeder og asier. Det er klart, at man også kunne købe et glas med sit eget produkt med hjem, så man kunne dele oplevelsen og den gode smag med resten af familien.

I alle ferier kunne man muntre sig på museets store naturlegeplads i haven, og var man den lykkelige ejer af en smartphone, kunne man også gå på skattejagt i parkens mange kroge, hvor der var QR-koder, som gav informationer om nogle af herregårdsanlæggets mange elementer, såsom hundehusene, orangerierne, voldgravene, avlsgården, karpedammene med videre. Som besøgende kunne man naturligvis også hvile benene i *Folkestuen* og enten nyde sin egen medbragte mad eller købe kaffe og kage, friskbagt på det store brændekomfur i køkkenet og efter original opskrift fra herregårdens sidste husjomfru Otilie Olesen, der var ansat på Gammel Estrup fra 1918 til 1924.

I løbet af efteråret og vinteren fik børnene fra Allingåbro Skolefritidsordning (SFO) mulighed for at blive herregårdseksperter. Museet havde nemlig tidligere på året modtaget et tilskud fra Kulturpuljen

samt Børne- og Ungdomsudvalgets udviklingspulje i Norddjurs Kommune, således at museet kunne få lejlighed til at afprøve et pilotprojekt med titlen *Gå til Museum*, der havde til formål at styrke de unges interesse for kultur og historie i deres fritid. Hvis man skal fange børn og unges historieinteresse i dag, skal det ske på anden vis end blot gennem den traditionelle undervisning på skolebænken. Målgruppen har brug for at mærke historien på deres egen krop og sætte både deres krop, sanser og følelser på spil, og museets force er netop, at stedet, Gammel Estrup, kan tilbyde nogle helt unikke rammer for den type undervisning. Nogle af de mange forskellige emner, som børnene kom til at stifte bekendtskab med, var for eksempel *dragtkultur*, *herregårdsjagt*, *syltning i Herregårdskøkkenet* og *renæssancens børneopdragelse*. Ved at lade børnene stifte bekendtskab med herregårdskultur over et bredt felt søgte museet at skabe en historisk bevidsthed hos børnene, så de både fik indsigt i, at deres egne livsvilkår og samfundet generelt er historieskabte, og sidst, men ikke mindst, at historie, kultur og læring er sjovt. Projektet blev godt modtaget, og såvel børn som voksne fra Allingåbro SFO var begejstrede for det nye tiltag, som museet således håber på at kunne etablere på mere permanent basis i de kommende år – især fordi dette tiltag også var en del af museets generelle satsning på (ud)dannelse. Al nyere forskning har nemlig vist, at social og kulturel kapital har afgørende betydning for børn og unges dannelse og dermed også uddannelsesmæssige muligheder. I

*I efterårsferien fik børn lov til at hjælpe kokkepigen med at sylte asier og rødbeder i herregårdskøkkenet.
Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.*

en kommune med stor afstand mellem de enkelte kulturtilbud satsede museet derfor også i 2012 på at tilbyde børn og unge et fundament for at træffe kvalificerede uddannelsesvalg gennem generel kulturel dannelse.

Øvrig formidling

Gammel Estrup – Herregårdsmuseet var også en del af vidensfestivalen *Århundredets Festival*, som Folkeuniversitetet i Aarhus havde taget initiativ til en uge i marts måned. Museet fik organiseret en vi-

densbus, der kørte fra rutebilstationen i Aarhus til Gammel Estrup to gange om dagen, tre dage om ugen. Den første „sending“ var skoleklasser, der deltog i aktiviteter med herregårde og 1700-tallet som omdrejningspunkt, og den anden „sending“ var historisk interesserede – hovedsageligt seniorer – der tog turen til Gammel Estrup for at opleve stedet og få en omvisning. Undervejs på busturen var der indlagt et foredrag om herregårdene i området. Da bussen ankom til Gammel Estrup, blev gruppen delt i to, således at den ene del gik direkte til omvisningen, mens den anden startede med kaffe og kage i *Folkestuen* – og så byttede de to grupper om efter cirka en time. Bussens passagerer kunne ud over omvisningerne og kaffen også opleve den historiske skrædder, Bjarne Drews, der havde medbragt et bredt udsnit af sine mange fine broderede 1700-tals dragter. Nogle af dragterne var udstillet i *Det blå Tårnværelse*, og nogle lå på bordet i samme rum, hvor man kunne få lov til at komme helt tæt på arbejdet og se processen med, at mønstret tegnes op for efterfølgende at blive broderet direkte på silkestoffet. Vidensbussen var en stor succes med alle pladser optaget lige fra start og masser af opfordringer til at gentage succesen næste år. En anden del af *Århundredets Festival* på Gammel Estrup var en stemningsfuld koncert i kapellet med teaterselskabet *Den danske Skueplads* søndag den 11. marts kl. 14. Forestillingen handlede om Ambrosius Stub (1705-58), der var en af sin tids største lyrikere, og som færdedes hjemmefantastisk på herre-

gårdene på den tid. Allerede som dreng blev han understøttet af de lokale fynske adelsfamilier for i 1725 at blive indskrevet ved Københavns Universitet, hvor forfatterskabet tog fart. Der var mange, som fandt vej til kapellet på Gammel Estrup i marts 2012 for at høre mere om Ambrosius Stub, men også for at høre mere om 1700-tallet generelt. Museet afholdt nemlig også – som omtalt ovenfor – særlige 1700-tals omvisninger og havde udstillet flotte 1700-tals dragter.

Et helt nyt – og succesrigt – initiativ på museet var en satsning på *Mors dag*. Dagen, som mange lidt nedladende kalder for blomsterhandlernes opfindelse for at skabe øget omsætning, ligger traditionelt anden søndag i maj måned. Museet valgte at satse på denne dag som en måde til at virkeliggøre museets ambition om at være et sted, hvor man kan skabe en fælles oplevelse for hele familien. I dagens Danmark er noget af det, mange familier virkelig ønsker sig, tid og samvær med familien. Og gerne på tværs af generationerne. Det er nemlig ikke altid, der er udfordring nok i blot at besøge hinanden og drikke kaffe. Hvorfor så ikke tage sin mor, bedstemor eller oldemor under armen og komme til kagedag på Gammel Estrup?! Museet kunne naturligvis ikke garantere, at alle ville få en enestående oplevelse, men det var i hvert fald muligt at stille rammerne til rådighed og sætte „scenen“ til en hyggelig dag i familiens skød. *Riddersalen* var derfor dækket op med et stort kaffebord, hvor alle kager og desserter samt kaffen var lavet i *Herregårdskøkkenet* på brændekomfuret af Gammel Estrups „mor“, husjomfruen Jytte Møller Nielsen,

I forbindelse med Århundredets Festival kom 1700-tals skrædderen på besøg i skikkelse af Bjarne Drews, der arbejder professionelt med genskabelse af 1700-tals dragter. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

og et korps af dedikerede frivillige fra museets køkkengruppe. Museet opfordrede ved samme lejlighed besøgende med en god familieopskrift til at stille op i en kagekonkurrence, hvor dommerpanelet bestod af tre lokale herregårdsfruer, Anna von Lowzow fra

Estruplund, Dorte Mette Jensen fra Stenalt og Désirée Iuel fra Mejlgård. Selve konkurrencen foregik i *Orangerierne*, da *Riddersalen* jo var proppet til bristepunktet med gæster, der gerne ville smage kager, som var bagt efter opskrifter fra slægten Scheels hus-

Vinderen af kagekonkurrencen ved Mors dag den 12. maj er her flankeret af de tre dommere, Dorte Mette Jensen fra Stenalt, Anna von Lowzow fra Estruplund og Désirée Iuel fra Meilgård. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

jomfru *Ottillie Olesens* kogebog fra starten af forrige århundrede. Der blev således blandt andet serveret *Margrethekage*, *Engelsk The-kage*, *Kanelkage*, lagkager, roulader og rabarbertærter. Og naturligvis serveret på festligt dækkede borde med hvide duge, smukt gammelt porcelæn og blomster. På underholdningssiden var det koret CantiAros, der klokken 15 gav en stemningsfuld koncert med et repertoire af klassisk kormusik fra renæssancen til det 20. århundrede. Arrangementet var særdeles velbesøgt – nok ikke mindst takket være det faktum, at man for 35 kr. kunne spise alle de kager og boller, man lystede, og drikke al den kaffe, man orkede.

Der blev naturligvis også afholdt *Jagtdag* 16. maj, sådan som det er sket lige siden museets jubilæum i 2005. Jagt har jo historisk set været en yndet beskæftigelse på de danske herregårde – og er det stadig den dag i dag! Bukkejagten går som bekendt ind 16. maj ved solopgang, og det var signalet til, at jægerne begav sig ud i naturen – også omkring Gammel Estrup. Ved jagtdagen på herregården blev den flotteste buk kåret af overjægeren fra Meilgård Gods, Poul Kjeldgaard, der også altid giver såvel det nedlagte bytte som jægeren et par ord og gode råd med på vejen. I 2012 var det jægeren Jørgen Mikkelsen, der løb af med sejren for nedlæggelsen af en smuk 7-årig buk. Museets madmor, Jytte Møller Nielsen, bød traditionen tro på brød og varm kaffe fra *madam Blå i Folkestuen*, og der var heldigvis også godt aftræk på begge dele, fordi 40 jægere var mødt op i morgens løb.

Lørdag den 23. og søndag den 24. juni var der

1700-tals dage for elvte år i træk. Samtidig slog museet, som omtalt ovenfor, også dørene op for fem restaurerede og nyformidlede rum – *Grevens Appartement*. Det betød naturligvis, at det blev nogle ekstra festlige dage, hvor man inde i sale og gemakker kunne komme til salon med herskabet med teselskab, oplæsning og musiceren. Udenfor i borggården blev der falbudt varer, vist gamle håndværksteknikker, og som besøgende kunne man slå sig ned på en bæk med et krus overgæret øl og et stykke helstegt pattegris eller en pandekage, der var bagt over åben ild. Overalt var der sangere, musikanter og folkedansere, mens man i haven kunne opleve kanonaffyring eller drikke kaffe i Orangerierne. I kapellet var der 1700-tals gudstjeneste, og i kælderens var der krostue med fedtemadder, øl og snaps. Såvel de særligt indbudte gæster til genindvielsen af *Grevens Appartement* som de mange almindelige besøgende til 1700-tals dagene var begejstrede for arrangementet – ikke mindst fordi en af museets formidlere, Sofie Frøkjær Justesen, i dagens anledning havde genskabt en populær 1700-tals frisure, hvor en model af et helt skib kronede hårpragten øverst oppe på hovedet! Sofie, der i øvrigt studerer historie ved Aarhus Universitet, kunne også i dagens anledning underholde gæsterne med baggrunden for de overdådige frisurer, som 1700-tallets kvinder smykkede sig med for 300 år siden – fantastiske at se på, men vanskelige at sætte og svære at bevæge sig rundt med!

Lige midt på sommeren – det vil sige søndag den 15. juli – var der traditionen tro 1700-tals komedie i

*Der blev naturligvis også afholdt Jagtdag 16. maj 2012, sådan som det er sket lige siden museets jubilæum i 2005.
Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.*

haven. Det var teaterselskabet Pulchra Semper Veritas fra Aarhus, der opførte Ludvig Holbergs komedie *Den honette Ambition* med musik af G. Ph. Telemann. Plottet i komedien er lagt an omkring en almindelig borgerfamilie, hvis overhoved, Jeronimus,

sætter sig for at få en titel, som med et slag kan gøre ham til noget særligt. Moralen er naturligvis, at man ikke bliver noget særligt af at få knyttet et titel til sit navn – kun ens handlinger og væsen kan i virkeligheden hæve en til noget særligt i andres bevidsthed

I forbindelse med 1700-tals dagene var en af museets frivillige, Ulrik Søgaard, trukket i dragt og gik rundt og solgte lodder til publikum – og det gik ikke stille for sig! Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

– og det er den listige tjenestepige Pernille, der giver husbond en lærestreg i komedien. Forestillingen, der var velbesøgt med omkring 65 gæster, startede klokken 14 og varede to timer, kun afbrudt af en enkelt pause, hvor publikum kunne forsyne sig med kaffe

og kage.

I anden halvdel af august måned blev cykelløbet *Post Danmark Rundt* afholdt, og onsdag den 22. august kom cykelrytterne forbi Gammel Estrup. For at gøre dagens så festlig som muligt havde nogle af

Årets Ludvig Holberg-komedie var *Den honette Ambition* med musik af G. Ph. Telemann. Foto: Teaterselskabet Pulchra Semper Veritas.

museets formidlere klædt sig i historiske dragter og stillet sig ud til vejen for at hylde cykelrytterne. Således havde „grevinden“ fra Gammel Estrup og hendes veninde fru Schimmelmänn taget opstilling ved vejen foran Gammel Estrup for at vinke til de

forbipasserende. De to damer var iført det helt store 1700-tals skrud med pragtfulde rober af kostbart silke og høje, pudrede parykker. Også husjomfruen og nogle af køkkenpigerne stod ved vejen og delte kaffe og friskbagte kager ud til tilskuerne. Så selv om det ikke tog cykelrytterne mange minutter at passere herregården, så var det muligt for tilskuerne at strække oplevelsen lidt længere ved hjælp af en kop kaffe fra *madam Blå* – og man kunne jo passende samtidig benytte lejligheden til at snakke med museets formidlere og få lidt at vide om stedet.

Onsdag den 29. august 2012 afholdt Randers Kammerorkester traditionen tro slotskoncert på Gammel Estrup. Denne gang gjaldt det opførelsen af Mozarts opera *Così fan tutte*, der handler om forførelse, erotik og kærlighed – emner, der bestemt også kunne interessere et moderne publikum! Ved koncerten på Gammel Estrup præsenterede Randers Kammerorkester publikum for koncertopførelsen af Aarhus Sommeroperas opsætning af operaen med blandt andre Elsebeth Dreisig, Maria Kontra og Lise-Lotte Nielsen i de bærende roller, hvor de velklingende arier fulgte hinanden på stribe. Det var David Riddell, der dirigerede orkesteret sikkert gennem operaen – og i lighed med de foregående år var den velspillede koncert totalt udsolgt.

I september måned kunne man komme til foredrag om Dansk Vestindien på Gammel Estrup. Foredragene var naturligvis arrangeret for at give en ekstra dimension til udstillingen *Koloniens Monumenter*, som museet åbnede i april måned, og

Sofie Justesen, som læser historie ved Aarhus Universitet, har specialiseret sig i 1700-tallets hårmode og frisurekunst. Hun er heller ikke bleg for selv at forsøge sig med nogle af de smukke og kunstfærdige frisurer. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

som skulle vises helt frem til slutningen af oktober måned. Såvel udstilling som foredrag handlede om et af de mest interessante, men også mørkeste kapitler i Danmarks historie – nemlig trekantshandlen, hvor slaver, våben og sukker blev handlet over

Atlanten. Bag opstarten på handelseventyret stod det danske kongehus og de rigeste adelige familier, og slægten Scheel på Gammel Estrup var ingen undtagelse. Der blev tjent formuer på handlen, både blandt eliten, men også hos driftige borgerlige han-

I august kom cykelryttere i løbet Post Danmark Rundt forbi Gammel Estrup, og et udsnit af museets formidlingspersonale havde taget opstilling på ruten for at heppe på rytterne. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

delsfolk og plantageejere. Formuerne blev investeret i herregårde, palæer og herskabelig livsstil, som skabte vækst og rigdom hjemme i Danmark. Da udstillingen i 2012 sommeren igennem havde nydt stor interesse fra publikum – Dansk Vestindisk

Selskab havde endda afholdt deres årlige generalforsamling på museet for at kunne besøge udstillingen – var det en ekstra glæde for museet at kunne kvittere for interessen ved at tilbyde publikum et møde med tre af de største eksperter på området. Tirsdag

den 11. september fortalte ph.d. Niklas Thode Jensen under overskriften *Slaver, medicin og magt i Dansk Vestindien* om slaverne, som var en forudsætning for det danske kolonieventyr. Niklas Thode Jensen havde endvidere netop udgivet bogen *For the Health of the Enslaved* om emnet. Torsdag den 20. september fortalte ph.d. Louise Steensgaard Sebro om udvalgte skæbner blandt de afrikanere, der blev fanget og transporteret til kolonierne som slaver, og torsdag den 27. september var det skaberen af udstillingen, arkitekt Ulla Lunn, der talte om oprettelsen af kolonien, slaverne, koloniherrerne og de arkitektoniske spor, der endnu i dag kan ses på øerne. Alle foredrag foregik i *Riddersalen*, og de var velbesøgte med mere end 75 tilhørere hver gang – den lækre kage fra herregårdskomfuret har næppe gjort oplevelsen ringere!

September var i det hele taget en travl måned, for der blev også tid til at invitere indenfor til en aften med musik, dans og ord. Gammel Estrup – Herregårdsmuseet var nemlig første stop, da arrangementet *Herregårdskultur i Skandinavien* udfoldede sig. Arrangementet skulle også afholdes i Norge og Sverige, henholdsvis på Oslo Ladegård og Krapperup herregård, og det var en videreudvikling af forrige års koncept med titlen *Herregårdskultur på Djursland*. Når Gammel Estrup gik ind i arrangementet i 2012, var det for at formidle historien om, at musik og litteratur altid har spillet en væsentlig rolle for herregårdskulturen i hele Skandinavien. I 1700-tallet var det at kunne mestre et instrument en vigtig del af elitens uddannelse. Samtidig var højtlæsning

også en del af hverdagen, og de adelige mødtes i særlige saloner og hørte datidens store forfattere blive læst højt. Ved arrangementet på Gammel Estrup tirsdag den 25. september var der lagt et helt særligt program, hvor kunstnere fra Skandinavien foldede sig ud. Som optakt til den musikalske del af programmet læste professor i litteraturvidenskab ved Universitetet i Lund Johan Stenström op fra Göran Tunströms *Juleoratoriet*. På det musikalske repertoire var blandt andet musik af den norske dansemester Jakob Mestmacher, så publikum ud over musikken også kunne nyde forskellige barokdanse udført af dansere i flotte 1700-tals dragter. Der var omkring 60 deltagere til arrangementet, som i øvrigt var støttet af Johanne og Ejnar Flach-Bundegaards Fond, Norddjurs Kommune, Solistforeningen af 1921, Sigval Bergesen d.y. og hustru Nanki's Almenlystige Stiftelse, Stiernstedt Kockenhuss Kulturförening, Höganäs kommun, Den Ingwersenske Fond og Letterstedska Föreningen.

Fredag op til efterårsferien blev der også i 2012 holdt *Kulturnat* på Djursland, og på Gammel Estrup var det endnu en gang mørket, mørkets væsner og herregårdens historie, der var udgangspunkt for museets formidlingsaktiviteter. Der opstår nemlig en helt speciel stemning, når mørket falder på omkring herregården. Disen fra åen smyger sig om de gamle bygninger og ikke mindst haven, hvor der opstår en fortryllet verden, der er som skabt til at gå på opdagelse i. Fra klokken 17 til 20 kunne de besøgende – bevæbnet med lommelygter – forsøge at

I september dannede Gammel Estrups smukke Riddersal ramme om musik, dans og ord fra 1700-tallet i forbindelse med det nordiske samarbejde „Herregårdskultur i Skandinavien“. Foto: Gammel Estrup - Herregårdsmuseet.

løse den hemmelige kode i skattejagten. Undervejs fik alle lejlighed til at lære nogle af havens mange snirklede kroge og buskadser at kende, samtidig med at man blev lidt klogere på herregårdens 600 år lange historie. Alle deltagere

blev belønnet med chokolade for deres deltagelse, mens der naturligvis var en større præmie på højkant til den heldige vinder af lodtrækningskonkurrencen.

På *Allehelgensaften* den 31. oktober var der for

13. år i træk dømt uhygge på museet! Ifølge overleveringen er *Allehelgensaften* en gammel tradition, der går tilbage til tiden før kristendommens indtog i Danmark. Dengang satte man lys ud på årets sidste efterårsdag både for at markere, at vinteren var på vej, men også for at holde onde ånder borte. Senere blev tidspunktet brugt til at mindes kristne helgener og martyrer, og efter reformationen i 1500-tallet blev *Allehelgensaften* efterhånden blandet sammen med *Alle Sjæles Aften*, idet man over tid mente, at der denne aften var størst sandsynlighed for at komme i kontakt med de afdøde sjæle, og magien var stærkest. Det er med udgangspunkt i denne gamle tradition, at museet år efter år benytter lejligheden til at formidle nogle af de sagnhistorier og spøgelsessagn, der stadig lever om stedet og de mennesker, der har haft deres gang på Gammel Estrup tidligere. De besøgende kunne derfor den 31. oktober 2012 komme til at høre historien om overstaldmester Jørgen greve Scheel, der var så glad for sine egne portrætter, at han selv i døden kom tilbage for at besøge sin herregård. Den historie og mange andre kunne publikum høre museets formidlere fortælle, og var disse historier ikke hårrejsende nok, kunne man begive sig ned i kælderen, hvor der var lagt ekstra kræfter i at gøre besøget så uhyggeligt som muligt! Det er da også et af de arrangementer, som museet har størst succes med at sælge til unge mennesker, som ellers nok kan være svære at lokke på museum!

I det hele taget var det i høj grad takket være bidrag fra Løvenholm Fonden og CAC Fonden, at

museet også i 2012 kunne opretholde det høje formidlingsmæssige niveau, som sikrede museet offentlighedens interesse, et højt besøgstal og det nødvendige faglige overskud til den fortsatte udvikling af Gammel Estrup. Museet måtte derfor endnu en gang erkende, at var det ikke for opmærksomme og gavmilde fonde, ville det stå sløjt til med bevaring og formidling af den danske kulturarv!

Udgivelser

Som det vil fremgå mange steder af denne årsberetning, så har museets arbejde med *Generalplan 2.0* betydet, at megen ny viden er kommet til museets kendskab. I forbindelse med undersøgelser af kilde-materialet på Rigsarkivet dukkede således en hidtil upåagtet nodebog op. Den lå i Scheelernes privatarkiv og var uden ejernavn og datering, men kunne ud fra sammenhæng, skrift og initialer i guldtryk henføres til Christen greve Scheel. Han blev født på Gammel Estrup i 1743 og voksede op her på Norddjursland i midten af 1700-tallet. Hans nodebog indeholdt 54 numre – sandsynligvis beregnet for klaver, men musikken har formodentlig også været brugt til flere andre instrumenter. Det er ikke materiale, Christen Scheel selv har komponeret, men en bog, hvor han samlede det materiale, som han fandt interessant, og som han derfor har haft behov for at øve, således at han kunne gengive det i en smuk og medrivende form. Nodebogen er ikke alene interessant som kilde til, hvilken musik man kunne lide i anden halvdel af 1700-tallet. Den er også interes-

*Her kan man få et glimt af den indemurede dame, som huserede i kælderen i forbindelse med Allehelgensaften den 31. oktober.
Foto: Gammel Estrup - Herregårdsmuseet.*

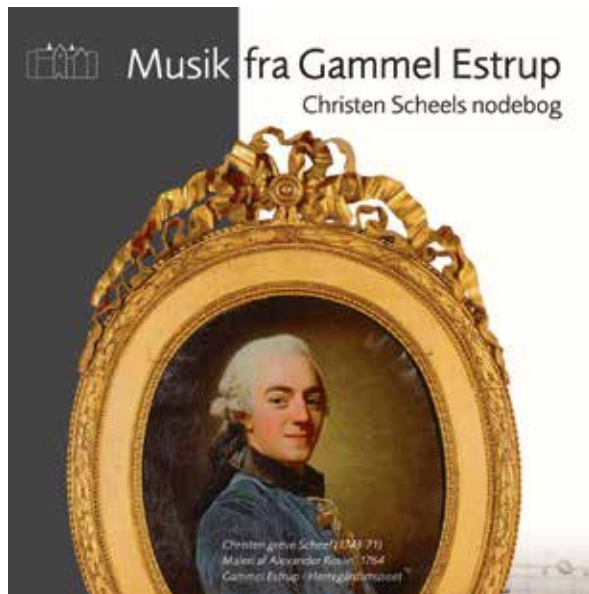
sant, fordi den giver et indblik i den kultur, der herskede i adelige kredse, hvor man på den tid mødtes ved såkaldte *saloner* for at musicere, passiare/diskutere, drikke te, spille kort m.v. Bogen fortalte dermed også om det dannelsesideal, der herskede inden for

eliten i Europa i 1700-tallet, som blandt andet betød, at enhver dreng eller pige, der voksede op på et gods af Gammel Estrups størrelse, måtte favne musik og mestre et instrument. En stor del af musikken var desuden musik til danse som menuetter, engloiser,

polonæser og andre danse, der var på mode i Europa i 1700-tallet. Altså musik, som det kunne være nyttigt at kunne gengive, hvis man fik lyst til at spille op til dans på herregården. Bogen gav naturligvis også anledning til at fortælle den dramatiske og fascinerede historie om Christen greve Scheel og hans karriere ved hoffet og som gesandt i Rusland. Men det er en anden historie, som man kunne læse mere om i den lille booklet, der fulgte med den cd – *Musik fra Gammel Estrup – Christen Scheels nodebog* – som museet udgav i samarbejde med arkivar Ole Degn og Otto Lindum i juni 2012. Til cd'en blev udvalgt 15 numre, som viste et udpluk af nodebogens store materiale. Man kunne for eksempel høre *Menuetto, Min philander, Cotillion, Masquerade, Aria di Sarti* med flere andre, og musikken fortalte om både lokalområdet omkring Gammel Estrup og om det europæiske udblik, den danske adel havde i 1700-tallet. Det var første gang, materialet blev udgivet på cd i Danmark, og numrene var til denne indspilning arrangeret for sopran, cembalo, fløjte, obo, klarinet, fagot, violin og cello, som alle var populære instrumenter på Christen greve Scheels tid. Det var endnu en gang takket være økonomiske midler fra Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond, at museet kunne udgive denne cd.

Traditionen tro udgav museet også i december den nyeste udgave af *Herregårdshistorie* – nummer syv i rækken. Bogen fokuserede især på restaurering og bevaring, eftersom museet jo gennem de seneste mange år har været travlt optaget af at restaurere

og nyformidle Gammel Estrup – og ikke mindst de historiske interiører. Man kunne således være med på sidelinjen, når konservator Line Bregnhøj fra Nationalmuseet beskrev principperne for bemaling af herskabelige interiører gennem tiden, eller blive klogere på 1700-tallets herregårdsbyggeri i dr.phil. Ulla Kjærs artikel om tidens herregårdsarkitektur. Man kunne også få et indblik i det liv, der blev levet i de fornemme stuer og saloner i blandt andet Bi Skaarups artikel om et middagstaffel i 1785 eller i artiklen om slægten Scheels iscenesættelse af deres magt gennem skabelsen af en pragtbolig, som det skete på Gammel Estrup i barokken. *Herregårdshistorie* 7 kom ligesom de forrige bind vidt omkring inden for herregårdsområdet både i fortid, nutid og fremtid og henvendte sig da også til alle med interesse for herregårdshistorie. Det er ikke mindst takket være økonomisk støtte fra Fabrikant Albert Nielsens og Hustru Anna Nielsens Fond, at bogen kunne udgives. De har støttet udgivelsen siden starten i 2006, og sammen med de mange professionelle historikere, arkitekter med flere, der skriver artikler til bogen, var de garant for, at bogen også i 2012 blev en realitet. Det var således en glæde for museet, at udgivelsen har kunnet fortsættes, fordi den gav folk mulighed for at følge med i alle de spændende ting, der skete inden for herregårdsforskning og -formidling i 2012. Artiklerne var endvidere skrevet på et niveau, hvor alle kunne være med, og den bærende ide i bogen var dermed, at den – ud over at dokumentere det, der sker på her-

Arbejdet med at finde ny viden om Gammel Estrup førte blandt andet til fundet af Christen greve Scheels private nodebog fra midten af 1700-tallet. 15 numre ud af 54 blev udgivet i 2012.

regårdsområdet – også gerne skulle fungere som en appetitvækker på området.

Forskning og undersøgelser

I slutningen af februar måned afleverede Mikael Frausing sin ph.d.afhandling *Oplevelsernes Herregård – kommerciel kulturarv på danske herregårde*. Knap en måned senere, fredag den 17. marts 2012, forsvarede han den ved Aarhus Universitet. Mikael Frausing havde siden februar 2009 været tilknyttet Dansk Center for Herregårdsforskning som forsker,

og hans afhandling afdækkede de danske herregårdes kommercielle anvendelse af kulturarven i dag, hvor flere og flere herregårde supplerer traditionelt skov- og landbrug med oplevelsesvirksomhed som hotel-drift, afholdelse af events, udlejning og branding af økologiske „herregårds“-fødevarer. I dag opfattes herregårdene som en del af alles kulturarv, men vedligeholdelsen af de omkostningstunge bygningsanlæg er ikke som udgangspunkt statsfinansieret. Det har fået en del af de danske herregårde til at bevæge sig ind i oplevelsesøkonomien, og det betyder, at den kulturarv, der formidles og produceres på herregårdene i dag, bliver en kommerciel kulturarv. Den kommercielle kulturarv bliver dermed resultatet af det komplekse spil, der er mellem herregårdsejernes interesse i bevaring og udvikling og de besøgendes interesse i både oplevelser og historie. Den kommercielle kulturarv var altså omdrejningspunkt for Mikael Frausings afhandling, der tog udgangspunkt i fem konkrete cases; Steensgaard og Hindsgavl på Fyn, Ledreborg på Sjælland og Voergaard og Gram i Jylland. Bedømmelsesudvalget, der bestod af lektor Claus Møller Jørgensen fra Aarhus Universitet, professor Arne Bugge Amundsen fra Oslo Universitet og museumsdirektør Erland Porsmose fra Østfyns Museum, fremhævede i deres bedømmelse afhandlingen som sammenhængende, gennearbejdet og original med et nuanceret billede af problemstillingen. Det var Inge og Asker Larsens Fond, der sammen med Aarhus Universitet havde bidraget økonomisk til afhandlingens udarbejdelse.

Herregården Tustrup, der ligger i Hørning Sogn, var et andet emne for en noget mindre herregårdsundersøgelse i 2012. I dette tilfælde var det Espen Kirkegaard Espensen, der med ildhu påtog sig opgaven. Hans undersøgelser skulle vise, om det på baggrund af det fremdragne materiale ville være muligt at udgive en bog om herregården. Aage og Johanne Louis-Hansens Fond støttede undersøgelsen.

Folkeuniversitetet i Aarhus lavede 9.-17. marts en vidensfestival, *Århundredets Festival*, der i 2012 havde fokus på 1700-tallet. Gammel Estrup – Herregårdsmuseet deltog i satsningen med både forsknings- og formidlingsaktiviteter. Til forskningssiden hørte fire foredrag, som blev afholdt over to aftener; dels tirsdag den 6. marts kl. 19, hvor lektor Carsten Porskrog Rasmussen, næstformand i Dansk Center for Herregårdsforskning, holdt foredraget *Under Gud, konge og herremand – 1700-tallet set fra landet*, og arkivar Asbjørn Romvig Thomsen fra Landsarkivet for Nørrejylland fortalte om *Strukturer og skæbner – landbobefolkningens sociale muligheder 1750-1800*, dels tirsdag den 13. marts, hvor museumsinspektør Annette Hoff fra Horsens Museum talte om *Barselsstue og tvættekoner, konfekt og keglespil – herskabsliv på herregården*, mens Dorte Kook Lyngholm fra Aarhus Universitet holdt foredraget *Lov, ret og magt på 1700-tallets godser – godsejernes rolle i enevældens lokale retsvæsen*. Fælles tema for de fire foredrag var 1700-tallets herregårde som centrum for livet på landet. Herregårdene var på dette tidspunkt de største arbejdspladser og det juridiske,

sociale og økonomiske centrum for lokalområdet. I modsætning til herskabets nationale og internationale horisont stoppede fæstebondens verden ofte ved den lokale herregårds grænse, og det var inden for denne grænse, man boede, arbejdede og levede sit liv som fæstebonde fra vugge til grav. På mange måder adskilte herskabets liv sig markant fra bøndernes, og det var blandt andet det, foredragene skulle give tilhørerne et indblik i. Alle fire foredrag var særdeles velbesøgte – faktisk blev de første to afholdt i *Kaminsalen* på 2. sal i sydfløjen, men tilstrømningen til foredragene var så stor, at det ved det efterfølgende arrangement viste sig nødvendigt at flytte nedenunder i *Riddersalen*, hvor der var plads til dobbelt så mange.

I marts måned var der endnu en gang ph.d.-forsvar. Denne gang var det om 1700-tallets retskultur, og det var Dorte Kook Lyngholm, som forsvarede sin afhandling på Aarhus Universitet. Dorte havde under arbejdet med afhandlingen været tilknyttet den gruppe af forskere, som sad i Dansk Center for Herregårdsforskning, ligesom hun havde været en flittig gæst både i centeret og på museet. Afhandlingen – med titlen *Den patrimoniale Ret – godsejeren som juridisk myndighed og privat aktør i 1700-tallets danske retsvæsen* – omhandlede danske adelige godsejeres rolle i enevældens lokale retsvæsen i 1700-tallet. Godsejeren spillede her en dobbeltrolle som „offentlig“, juridisk myndighed og som privat aktør i retslige konflikter med landbefolkningen. Det var denne altomfattende juridiske autoritet, der

i afhandlingen blev betegnet *den patrimoniale ret*. Afhandlingen integrerede en undersøgelse af den danske enevældes lovgivning i perioden 1683-1770 med et dybdegående praksisstudie i en udvalgt case; Clausholm Gods og Birk i årene 1756-59. Ved forsvaret blev der lagt vægt på dels en omfattende og grundig gennemgang af det originale kildemateriale, som Dorte Kook Lyngholm selv havde gennemført, dels de nye resultater, der skabte et mere nuanceret billede af godsejerens dobbeltrolle, end det hidtil havde været tilfældet. Det var med andre ord en mønsterafhandling og et mønsterforsvar, som det var en stor fornøjelse af overvære.

Fredag den 20. april deltog museet og Dansk Center for Herregårdsforskning traditionen tro i *Forskningens Døgn*, som er en landsdækkende forskningsfestival, der blev afholdt første gang i 2005. Gammel Estrup har deltaget alle årene. Formålet er at øge opmærksomheden omkring – og vække interesse for – forskning hos den danske befolkning og skabe forståelse for den betydning, som forskning har for vores samfund og hverdag. Det årligt tilbagevendende fokus på forskning har været en unik mulighed for såvel museet som forskningscenteret for at få et nyt publikum i tale og afprøve nye formidlingstiltag. I 2012 blev der arrangeret omvisninger, vandreture og foredrag, som havde til formål at sætte fokus på herregårdene, godsejerne og det politiske liv i 1800-tallets sidste halvdel. Perioden var en modsætningsfyldt tid præget af både rivende udvikling og krise, konservatisme, revolution, enevælde og

demokrati. Det var opgangstider for landbruget, og storlandbruget på de danske herregårde ekspanderede og nåede hidtil ukendte dimensioner. Men det 19. århundrede var også tiden, hvor fæstegodset overgik til selveje, og traditionelle samfundsstrukturer var under opbrud. Med Grundloven og folkestyrets indførelse i 1849 forsvandt det juridiske grundlag for godsejernes traditionelle rolle i samfundet, og det var ikke populært på herregårdene, at privilegier som adel, titel og rang blev afskaffet. Det var denne brydningsfulde og turbulente tid på herregårdene, fire forskere i kredsen omkring centeret fortalte om ved fire foredrag i *Orangerierne*. Inde i hovedbygningen var der gratis omvisninger, og ude i parken var der havevandring, hvor man kunne høre, hvad udviklingen i 1800-tallet betød for herregårdene. Ud over foredrag og omvisninger for det voksne publikum var der også et arrangement for skoleklasser, hvor der var fokus på de temaer, der blev behandlet i stænderforsamlinger, som ledte frem til Grundloven i 1849. 9. klassetrin fra Kattegatskolen i Grenaa mødte talstærkt op og sørgede for, at *Riddersalen* blev fyldt til bristepunktet.

I slutningen af april lancerede Dansk Center for Herregårdsforskning et nyt digitalt herregårdskort på hjemmesiden www.herregaardsforskning.dk. Ud over forskernes indsats med at finde den relevante viden og indtaste den i databasen kunne museet også takke Realdania for økonomisk støtte til, at alle – fra historikere og herregårdsentusiaster til turister og slægtsforskere – via det moderne herregårds-

kort anno 2012 fremover kunne få hurtig adgang til og overblik over de 730 herregårde, der findes i Danmark i dag. Der har nemlig længe manglet et samlet overblik over de danske herregårde, deres ejerforhold, jordtilliggende og drift – det er ikke sket siden relanceringen af opslagsværket *Dansk Slotte og Herregårde*, som udkom i 20 bind i 1960'erne. Det er derfor en stor glæde for museet og forskningscenteret, at det med lanceringen af herregårdskortet nu er lykkedes at få rettet op på dette. Især fordi det er et af de satsningsområder, der har været prioriteret lige siden centerets start i 2004, men da det er en ressourcetung opgave, både på personalesiden og på den finansielle side, er det først nu, det er lykkedes. *Herregårdskortet* er en moderne udgave af tre historiske kort fra henholdsvis 1770, 1850 og 1900, som centeret introducerede på hjemmesiden for nogle år siden. Med det nye kort blev det muligt at følge herregårdenes udvikling over 250 år, og den interesserede bruger kan således se, hvordan en given gårds jordtilliggende, ejerforhold og produktionsforhold havde ændret sig i løbet af perioden. De gårde, der indgår i det nye herregårdskort, er gårde, som stadig eksisterer i dag, og som er blevet klassificeret som værende herregårde i perioden mellem 1770 og 1919, hvor lensaføsningsloven afskaffede de sidste privilegier knyttet til herregårdene. *Herregårdskortet* giver et indtryk af, hvordan udviklingen har formet sig for herregårdene siden dengang – hvilke herregårde der overlevede, hvordan ejerforholdene udviklede sig, og hvad herregårdene lever

af i dag. Kortet vil i løbet af det næste par år løbende blive opdateret med endnu flere oplysninger om de enkelte herregårdes historie, arkitektur, landskab og drift.

I august måned var centeret initiativtager til og vært for et møde mellem fagene historie og arkæologi på Aarhus Universitet og Arkitektskolen Aarhus. Årsagen var et stærkt ønske om at udvikle et fælles undervisningstilbud på tværs af fagskel og metoder, idet erfaringen inden for arbejdet med herregårdenes kulturhistorie viser, at der i praksis er brug for flere kandidater med en bredere tilgang til området. Hvis herregårdene skal overleve også i det 21. århundrede, skal både de mennesker, der arbejder med bevaring af bygningsarven og af kulturhistorien i langt højere grad lære at drage nytte af de forskellige kompetencer, der ligger i de forskellige fag. Samtidig kan fagene gensidigt berige hinanden, idet den tværfaglige tilgang vil være en øjenåbner for mange nyuddannede kandidater, således at de ikke skal bruge mange år på at opnå sammen viden gennem tidskrævende og dyrekøbte erfaringer. Det er hensigten, at det nye, fælles undervisningstilbud skal stå sin prøve i 2013.

Indsamling og registrering

Arbejdet med *Generalplan 2.0* havde også indvirkning på museets indsamlings- og registreringsarbejde. Kildematerialet gav nemlig indsigt i, hvilket inventar de enkelte rum i hovedbygningen havde bestået af til forskellige tider. Under opgørelsen af

I forbindelse med Forskningens Døgn i april kunne man komme på en vandring i herregårdens kulturmiljø sammen med formidler Peter Hesselberg. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

bohavet (et *Inventarium*) efter *Overstaldmesteren* – Jørgen greve Scheel (1718-86) – i 1786 indgår en detaljeret beskrivelse af møblerne i blandt andet *Spisestuen*. Her var i anden halvdel af 1700-tallet et stort antal af matchende spisestuestole, hvoraf

museet allerede havde de ni. Stolene var fra cirka 1760, de havde armlæn med polstring, polstret sæde og udskåret medaljonryg med profileret og polstret ramme. Stolene var kommet tilbage til museet ad flere omgange og oftest – direkte eller mere in-

direkte – via slægtens familiemedlemmer. Det havde sandsynligvis sin forklaring i, at det drejede sig om nogle meget smukke og værdifulde stole, som medlemmer af slægten havde beholdt i stedet for at sælge, men sandsynligvis også, fordi stolene indtil herregårdens afhændelse i 1926 har været blandt de genstande, som skulle forblive i stamhuset Gammel Estrup og dermed ikke kunne deles med, sælges eller gives bort til andre. Stolene var nemlig forsynet med stamhussedler og det respektive nummer, som de havde udgjort i registret/rækken. Imidlertid viste museets undersøgelser i forbindelse med *Generalplanen*, at også herregården Løvenholm havde fire stole fra dette sæt, hvilket museet kunne forvisse sig om ved at konsultere de stamhussedler, stolene var forsynet med – nummerrækken supplerede samtidig den nummerrække, som museets stole havde. De fire stole var højst sandsynligt kommet til Løvenholm via Valdemar Uttental, som dels var gift med en af døtrene, Elisabeth Scheel, af den sidste greve, dels stiftede Gammel Estrup – Herregårdsmuseet og Løvenholm Fonden. Proveniensen på flere af de stole, som museet allerede havde, var nemlig arv efter netop Valdemar Uttental, Elisabeth Scheel eller hendes søster, Lillian Scheel. Heldigvis var Løvenholm Fonden særdeles velvilligt indstillet over for museets forespørgsel, og det var derfor en overordentlig stor glæde, da de fire stole fra Løvenholm kom „hjem“ igen og kunne indgå i helheden af smukke spisestuestole omkring det dækkede bord i *Spisestuen* og atter

signalere herskabets overskud, selviscenesættelse og magt anno 1760.

En bordtype, som var meget almindelig i barokken og rokokoen, var vippeborde. En oval eller aflang bordplade hviler på en stamme, men kan vippes op, så den dækker stammen, der igen står på en trefod. Nedklappet kan bordet stilles ind mod væggen og fylde meget lidt. Denne type borde kan også have tjent som skærmbræt, og derfor har pladen ofte været udsmykket med et smukt motiv, så møblet også var kønt at se på i nedklappet stand. I såvel barokken som rokokoen var det af essentiel betydning, at møblerne kunne foldes sammen og fylde meget lidt, således at de kunne placeres rundt langs rummets sider, når de ikke blev brugt. Man opnåede på den måde et repræsentativt lokale, der altid var ryddeligt – og med mest mulig fri gulvplads. Museet havde kun et enkelt vippebord, som dels tidsmæssigt var ældre end den periode, som *Grevens Appartement* skulle demonstrere, dels allerede indgik i udstillingen et andet sted i huset. Det var derfor nødvendigt at skaffe to borde, som kunne udstilles i gemakkerne, hvor museet jo har valgt at formidle de enkelte rums funktion, således at publikum lettere kan forestille sig, hvad der kunne have foregået i rummet, end hvis de var kommet til et lokale, hvor alle møbler var opstillet langs væggene. Det ene bord blev udstillet i *Sovegemakket*, hvor det tjente som illustration af, at herskabet også kunne benytte rummet til at indtage en kop te. Det andet bord kom til at stå i *Grevens gemak*, hvor det står med en flaske rom og et glas – klar til, at greven kunne tage sig en tår mens

han inspicerede godsets regnskaber eller slappede af med en pibe tobak og sin konkyliesamling.

Bevaring og konservering

I 2012 var museets faglige personale kommet til istandsættelsen og nyformidlingen af fem rum på første sal i vestfløjen – fem rum, som benævntes *Grevens Appartement*; *Svendegangen*, *Spisestuen*, *Sovegemakket*, *Grevens værelse* og *Gallerigangen*. Rummene var en del af *Generalplan 2.0*, der indeholder grundige undersøgelser samt nyformidling og nænsom istandsættelse af herregårdens interiører. Som tidligere nævnt var det Jørgen greve Scheel (1718-86) og hans liv, der var omdrejningspunkt for rummenes formidling. Han tilhørte landets absolutte elite – såvel økonomisk som socialt – og det afspejledes naturligvis i hans bolig. *Spisestuen* var et af de rum, der dannede ramme om greveparrets repræsentative liv; her modtog de gæster, og her iscenesatte de sig selv i den rolle, som de ønskede at vise omverden. Derfor var rummets udsmykning helt central – her havde man nemlig muligheden for at vise slægtens økonomiske formåen og at vise, at ejerne var bevidste om de nyeste strømninger fra det øvrige Europa. Højeste mode i elitens huse i midten af 1700-tallet var parketgulve. Den nye mode kom fra Frankrig, og den danske adel og kongehuset var ikke sene til at udstyre deres huse med elegante parketgulve i „franske“ mønstre. På Gammel Estrup stod man naturligvis ikke tilbage for andre herregårde, og undersøgelser viste da også, at der tidligere havde været et

parketgulv i *Spisestuen*. Imidlertid var mønstret ikke bevaret, hvorfor museet tog udgangspunkt i gulvet på det nu nedrevne Hirschholm Slot, hvor der i 1740 blev lagt et parketgulv efter fransk forbillede. Takket være en donation fra Nykredits Fond var det muligt at få gulvet genskabt i *Spisestuen* på Gammel Estrup, og det var et lokalt gulvfirma, Hørning Parket, der producerede stavene, mens det var Visti Svendsen og Daniel Olsen fra tømrerfirmaet WO råsted, der havde fornøjelsen af – eller udfordringen med – at lægge stavene i det rette mønster. Resultatet blev meget vellykket – gulvet blev både særdeles smukt og spektakulært.

Parketgulvet i *Spisestuen* udgjorde imidlertid kun en lille del af det samlede bevaringsprojekt, hvor såvel rummenes vægudsmykning, døre, vinduer, paneler og gerigter som stuklofter, gulvplanker og bærende konstruktioner gennemgik en omfattende istandsættelse. Også interiørernes mange genstande blev set efter, og en del udtaget til konservering. Lysekronerne blev skilt ad, og alle prismer blev vasket og rensset for snavs, støv og belægnings. Herefter blev prismerne trukket på nye snore/kæder af en type, som ikke ville ruste/korrodere og dermed risikere at knække under vægten af de mange små facetslebne glassten. Lysekronernes bærende dele blev ligeledes rensset, repareret og pudset op. Resultatet var, at lysekronerne efter endt restaurering atter fremstod i deres fordums pragt, hvor formålet netop var, at de mange små, blanke prismer skulle reflektere og mangedoble lyset fra de tændte stearinlys og

Herskabets spisestue blev bragt tilbage til fordums herlighed i forbindelse med den omfattende restaurering og nyformidling af 1. sal, som foregik i 2012. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

dermed illuminere rummet ekstra – og endda på en mere levende og bevægelig måde. Også en smuk lille rokokokommode blev nænsomt istandsat af kompetente konservatorer på Museum Østjylland. Kommoden var af nøddefineret fyrretræ og havde skuffer

af egetræ. Den var kommet til museet som arv efter komtesse Lilian Scheel (1907-50) og var desuden et af de oprindelige stykker inventar fra Gammel Estrup. Det vil sige, at den var forsynet med en stamhusseddel og stamhusnummeret 40. Det vides ikke,

hvornår denne nummerering af stamhusets inventar er opstået, men årsagen har formodentlig været en arvedeling, hvor det har været centralt at få udskilt de genstande, som skulle blive på Gammel Estrup, fra de genstande, som gerne måtte følge en bror eller søster videre ud i verden. Endelig blev nogle af stolene ombetrukket, og de billedrammer, der trængte til konservering, blev eftersat og restaureret.

Et andet aspekt af *Generalplanen* var den omfattende istandsættelse af nordtrappen, som blev afsluttet i 2012. Såvel nordtrappen som sydtrappen daterede sig til anden halvdel af 1500-tallet og var opbygget af egetræssveller, som var lagt oven på hinanden, efterhånden som trappetårnene blev muret op af teglsten. Trinnene kom på denne måde til at forme en spindel – eller en kerne – i midten, som har forsynet trapperne med en form for „rygsøjle“, der i dag stadig snor sig dekorativt op gennem etagerne. I forbindelse med restaureringen af trappen fandt museet ud af, at nordtrappen alle dage må have været den mest benyttede af de to trapper, fordi den siden 1500-tallet var blevet så slidt, at det to gange havde været nødvendigt at forsyne den med et nyt lag træ – en såkaldt *påforing*. Årsagen til det store slid skal formodentlig søges i det faktum, at trappen oprindeligt var forbeholdt de ansatte, som har måttet løbe op og ned ad trappen dagen igennem med brænde, rent sengetøj og frisk morgenkaffe på sengen til herskabet. Første gang, trappen måtte have et nyt slidlag, var i perioden 1763-81. Dengang benyttede man fyrretræ til reparationen, der blev ud-

ført af en lokal snedker, Søren Jensen, fra den nærliggende landsby Liltved. Han havde nemlig skrevet sit navn og årstallene på bagsiden af trinnene. Det var også ham, der havde snedkereret nye rammer til stoftapeterne inde i gemakkerne i 1778, og her havde han – ud over at skrive sit navn, sit erhverv og sin bopæl – også forsynet skriblerierne med en tegning af sig selv iført den dengang så almindelige tophue af en type, som vi i dag mest kender som en nissehue. Næste gang trappen var slidt i bund, var i slutningen af 1800-tallet, hvor en anden lokal snedker ved navn J. Mogensen i perioden 1894-1905 forsynede trappen med et lag nye brædder af egetræ. Faktisk var det denne seneste påforing, der var den indirekte årsag til, at der gik så lang tid, inden trappens exceptionelt dårlige stand blev opdaget. Først da dæktrinnene fra 1800-tallet blev fjernet, kunne man pludselig se, at de bagvedliggende og bærende egetræssveller var i foruroligende dårlig stand. Heldigvis blev der grebet ind i tide, og takket dygtige håndværkere fra WO råsted og en snarrådig ingeniør, Keld Abrahamsen, blev de angrebne steder skåret bort og erstattet af friske stykker egetræ, således at trappen atter blev sit gamle solide jeg i løbet af 2012. Restaureringen skete med støtte fra Augustinus Fonden og puljemidler til vedligehold fra Kulturstyrelsen – et projekt til en samlet værdi af 1,2 mio. kr. Desværre var netop disse puljemidler i 2012 i fare for at bortfalde, men blev i sidste øjeblik sikret for endnu fire år på finansloven. Det virkede heller ikke umiddelbart logisk, hvis museet fremover skulle have ladet stå til med

den løbende vedligeholdelse, når de mange fonde og sponsorer de senere år havde bidraget med store summer til bygningens restaurering. Det ville også være vanskeligt at opretholde det høje formidlingsmæssige niveau og vedblivende at tiltrække besøgende, hvis ikke bygningen, udenomsarealerne og kulturmiljøet af publikum oplevedes som et spændende og velholdt hele, hvor historien blev levende, fordi den blev sat ind i en rigtig – og realistisk – ramme. Men mere om det senere i denne beretning.

I forbindelse med indflytning af yderligere en sending af museets genstande til Fællesmagasinet for museer i Midt- og Østjylland blev en stor del af museets genstande rengjort og frosset ned i en kort periode for at sikre, at der ikke var skadedyr i træet. Skadedyr som for eksempel borebiller kan – når de er aktive – sprede sig til andre trægenstande, så det var væsentligt at sikre sig, at alle genstande, der blev flyttet ind på magasinet, var „rene“ og uden „smittefare“. Og den slags skete altså ved at fryse dem ned til minus 18 grader i nogle dage. Så var alle levende organismer – både insekter og deres æg – nemlig døde. Blandt de større og mere uhåndterlige genstande var nogle vogne, som kom fra herregården Vilhelmsborg. De måtte omkring Center for Bevaring af Kulturarven i Vejle for at blive frosset ned i den helt store fryser, da den fryser, der fandtes på fællesmagasinet i Randers, ikke kunne tage så store genstande. Museet har nu fået flyttet to tredjedele af sine genstande ind på det fælles magasin, men mangler fortsat en tredjedel, som hovedsageligt består af

lidt større og mere uhåndterlige genstande, såsom endnu en vogn, nogle jernkomfurer og -ovne, men det vil højst sandsynligt ske i løbet af det kommende år. Et kombineret bevarings- og formidlingstiltag var istandsættelsen af det store loftsmaleri i *Røde Stuen*. Kunstkonservator – og tidligere leder af konserveringen på ARoS – Dorthe Aggerholm fra AggerholmArt forestod det i mere end én forstand store arbejde med at få maleriet restaureret. Maleriet var nemlig så stort, at det ikke kunne komme ud af rummet, hvorfor konservatoren måtte indrette rummet til et konserveringsværksted, hvor de besøgende sommeren over således fik lejlighed til at følge konserveringen på tættest hold. Ved konserveringen blev farvelaget rensat og stabiliseret, og rester af u hensigtsmæssige voks- og limrester blev fjernet. Alle søm blev erstattet med rustfrie søm, og bagsiden af lærredet blev rensat for støv, snavs og pudsrester. I det øverste venstre hjørne af maleriet var der grund til at antage, at der var rester af en signatur og et årstal, imidlertid var bevaringen så dårlig, at det ikke var muligt at udlede, hvem der oprindeligt har malet det smukke maleri – eller hvornår dette er sket. Maleriet kom dog under alle omstændigheder til at fremstå endog endnu smukkere efter endt restaurering til glæde både for de besøgende og museets personale, der har deres daglige gang i rummet. Det er Sonning-Fonden og Knud Højgaards Fond, der har betalt for maleriets konservering.

Genstande er jo et vidt begreb, og ikke kun bygningen, men også haven og kulturmiljøet er en væsentlig

del af det genstandsmateriale, som museet har pligt til at passe på og bevare for eftertiden – disse er med andre ord museets største genstande, og derfor blev der også i den forstand bevaret genstande udendørs i 2012. Haveanlægget på Gammel Estrup blev skabt omkring 1725-26 som en barokhave, opbygget omkring en midterakse med et centralt springvand. Med udgangspunkt i en lille bro mellem den indre og ydre voldgrav fortsætter akse ned midt gennem anlæggets springvand og videre ud i landskabet til de våde enge, *Nørrekær*, der tidligere fungerede som foderressource for herregårdens stude. I haveanlægget indgår parterrehave med originale orangerier og blomsterbede, buskethave, æblelund og legeplads, og helt centralt i anlægget befinder sig som anført et havebassin med springvand. På grund af den velbevarede og veldokumenterede helhed udgør haveanlægget en uundværlig del af det samlede kulturmiljø omkring herregården. En del af havens værdi og fortsatte tiltrækning består i, at den fremstår velpasset, smuk og sirlig med lange revne stier, faconklippede buske og ikke mindst et smukt og velfungerende springvand som blikfang – elementer, der udgør essensen i enhver original barokhave. Imidlertid var der over årene opstået revner i bassinets bund, hvilket betød, at vandet sivede ud af det lukkede system. Det skulle derfor kontinuerligt efterfyldes, hvilket naturligvis skal undgås i en tid, hvor alle bør bidrage til at passe på ressourcerne. Bassin og springvand blev derfor i 2012 restaureret af entreprenørfirmaet Hans Ulrik Jensen A/S, og til projektets gennemførelse bidrog Margrethe og Johs. F. la

Cours Fond med økonomisk støtte, således at vandet atter kunne strømme frit fra springvandets kerne og samtidig forblive i det lukkede kredsløb.

Personale, bestyrelse og netværk

Noget af det, der satte sit præg på året, var Kulturstyrelsens kvalitetsvurdering af museet. Især fordi museet fik topkarakteren „meget tilfredsstillende“. Sådant en karakter får man naturligvis kun, fordi der står en samlet og hårdtarbejdende personalegruppe bag hele museets virksomhed, og karakteren bør da også ses som en anerkendelse af museets stabs daglige indsats for museet! Museet vil dermed gerne kvittere for indsatsen ved at rette en tak til den samlede personalegruppe, der endnu et år tog tønnen med at klare det daglige slid og alle de opgaver og vagter, som ingen andre ville. Stor tak til alle for den engagerede indsats, der blev ydet året igennem. Uden et professionelt personale, intet museum! Men også netværket af frivillige ydede en uundværlig indsats i 2012. Året igennem stod 80-90 mennesker til rådighed ved særarrangementer, med hjælp ved praktiske opgaver, syopgaver, blomsterudsmykning i udstillingsområdet, bemanning og afløsning i herregårdskøkkenet og butikken. De frivillige er med andre ord blevet en helt selvfølgelig og uundværlig del af museets dagligdag. Især som følge af, at museet driver en stadig større del af sin virksomhed som projektvirksomhed, der betyder, at en stadig mindre del af museets medarbejdere er fastansat. Noget, der kun kan lade sig gøre, fordi de ansatte, museet råder over, er så arbejdsomme, trofaste og loyale mod stedet, og fordi museets aktiviteter bakkes så godt op af det frivillige netværk.

Publikum havde i sommeren 2012 mulighed for på tættest hold at følge konservator Dorthe Aggerholms arbejde med at restaurere det store loftsmaleri i Røde Stuen. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

Også på personalesiden fik museets plan, *Generalplan 2.0*, betydning. I 2012 var det nemlig museumsinspektør Marie Aaberg Andersen, der fik tildelt legatet fra Birte og Peter Jensens Fond, og hun fik det i kraft af sin engagerede og fagligt dygtige indsats

med arbejdet med at realisere generalplanen. Marie Aaberg Andersen har været ansat på Gammel Estrup siden 2002, og hun har mange – og for Gammel Estrup – særdeles relevante kvalifikationer. Med sin baggrund som cand.mag. i historie med et speciale

i adelige giftermål og en praktisk erfaring fra studenterjob på blandt andet herregården Rosenholm, havde hun både den nødvendige faglige indsigt og kærligheden til herregårdskultur for at bestride jobbet som inspektør ved Gammel Estrup – Herregårdsmuseet. Men hendes dygtighed som historiker og store faglige overskud har langtfra gjort det alene. Som person er hun altid glad og smilende. Hun har en veludviklet indlevelse i andre menneskers følelser, liv og behov – en menneskelig indsigt, der både har gjort hende til en fantastisk repræsentant for museet, en fantastisk medarbejder og en fantastisk kollega. Det var nogle af disse evner parret med et stort fagligt overblik, der gjorde, at hun i 2012 blev tovholder på restaurering og nyformidling af de fem lokaler på 1. sal i vestfløjen – *Grevens Appartement*. Et arbejde, hun stod for med stor dygtighed, kreativitet og faglig tæft. Det var derfor helt naturligt, at det netop var Marie Aaberg Andersen, der modtog Birte og Peter Jensens legat i 2012. Legatet var i øvrigt oprettet i 2007 af Peter Jensen, der i mange år fungerede som museets bestyrelsesformand, og det var ikke alene ansatte på Gammel Estrup, der blev tilgodeset. Også medarbejdere ved hans gamle firma, Firma Carl Christensen i Tilst, og i Den Gamle By har i årene siden oprettelsen kunnet nyde godt af hans betænksomme initiativ.

I 2012 måtte museet med sorg tage afsked med Vibeke Harriet Nielsen, som i en menneskealder havde gjort et stort og uegennyttigt arbejde for herregården Gammel Estrup. Vibeke blev allerede i 1977 tilknyttet museet som registrator, og fra 1981

frem til marts 2000 fungerede hun som museets leder. Herefter kom hun dagligt på museet for at tage del i store såvel som små daglige gøremål på stedet. Hendes tilgang til stillingen som leder af museet var med hendes egne ord: „at Gammel Estrup ikke var et sted for en person med magistersyge“. Med det hentydede hun til museets daværende begrænsede ressourcer på såvel den økonomiske som den personale-mæssige side og dermed nødvendigheden af, at alle – uanset stilling og uddannelsesniveau – måtte bidrage aktivt til, at arbejdet på museet blev gjort. Det var også med den indstilling, hun fortsatte som frivillig efter sin formelle pension i 2000, og det var en fornøjelse at have hende i huset, da hun jo dels var en guldgrube af viden – både om stedet og slægten, men også om tidligere tiders museumspraksis – dels havde tid og overskud til at tage sig af alle nye i huset og give dem en grundig introduktion til stedet. Noget, som ikke altid var lige let for de fastansatte på grund af det høje aktivitetsniveau – som Vibeke spørgefuldt sagde: „Så foregår al gang i løb nu om dage“. Der er ingen tvivl om, at Vibeke gennem tiden har ydet en helt uvurderlig indsats, og hun vil blive savnet af alle fremover. Æret være hendes minde!

Til slut

2012 blev på mange måder et turbulent og markant år for museet. Dels startede året med den tidligere nævnte kvalitetsvurdering, hvor museet gennemgik Kulturstyrelsens omfattende undersøgelser, diskussion og vurdering af museets virksomhed samt til-

Museets mangeårige leder og mæcen, Vibeke Nielsen, døde i 2012. Hun var livet igennem en gudbenådet fortæller, og her ses hun med nogle af sine yndlingsgenstande, de smukke Nøstetangen-glas fra midten af 1700-tallet. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

rettelæggelse og varetægelse af det lovbestemte ansvarsområde. Dels arbejdede museet endnu en gang målrettet med sin økonomi, idet et tilskud til herregårdens fortsatte vedligeholdelse var i fare for at forsvinde – det stod til at udløbe per 31. december

2012, og med sensommerens finanslovsudspil var det ikke umiddelbart ført videre. Sideløbende med dette foregik året igennem folketingspolitikernes og Kulturstyrelsens arbejde med en ny museumslov og dermed udstikning af nye generelle strukturer og

retningslinjer, som ville få konsekvenser både for Gammel Estrup og for resten af det danske museumslandskab.

Finanslovsudspillet i august måned betød, at museet stod til at få det samlede statslige tilskud reduceret med 25 % fra 1. januar 2013. Eftersom museets generelle offentlige tilskud lå meget lavt, var en beskæring af det statslige driftstilskud med en fjerdedel naturligvis en alvorlig sag. Det stod da også i skærende kontrast til Kulturstyrelsens vurdering af museets samlede virksomhed. Rapporten slog nemlig fast, at museets arbejde var „meget tilfredsstillende“ på alle parametre, men at de offentlige tilskud – inklusive statstilskuddet til vedligeholdelse på kr. 800.000 – var for lave til at drive en institution af Gammel Estrups størrelse og faglige niveau. En yderligere beskæring af de offentlige tilskud ville dermed være et skridt i den helt forkerte retning. Når Kulturstyrelsen kunne give museet topkarakter på trods af de beskedne offentlige midler, skyldtes det, at der siden 2000 var blevet ført en aktiv og opsøgende kurs, hvor forskning, formidling og bevaring gik hånd i hånd, ikke mindst takket være betydelige donationer fra private fonde og sponsorer. Midler – der havde betydet, at det var lykkedes både at sikre de største museumsgenstande, hovedbygningen og kulturmiljøet, for eftertiden og at forske i og formidle historien om herregårdskulturen til en bredere offentlighed med succes. Den lokale kommune, Norddjurs, viste også sin velvilje over for museet i den vanskelige tid, idet byrådet på et møde i efteråret

beslattede at hæve deres støtte med 200.000 kr. Om det var dette, der blev udslagsgivende for, at staten allersidst på året besluttede at sikre de 800.000 kr. for endnu en fireårig periode (2013-16), står hen i det uvisse. Hvad der imidlertid ligger fast, er, at museet i de kommende år fortsat skal arbejde på at få de offentlige bevillinger op på et fornuftigt og realistisk stade og i niveau med øvrige museer af tilsvarende kvalitet – fonde og sponsorer giver til nye og banebrydende aktiviteter, men ikke løbende midler til daglig drift og løn.

Et bevis på, at fondene heldigvis ikke ville svigte museet, modtog museet i december måned, hvor Nordea-fonden meddelte museet, at den ville støtte et nyt, skelsættende formidlingstiltag med 1.151.000 kr. over de kommende to år. Projektet, der havde titlen *Herregårdens Spisekammer*, havde til formål at give besøgende en både praktisk og kulturhistorisk indsigt i og forståelse for områdets og naturens råvarer og tilberedning af disse – fra jord til bord. Gennem aktiv og involverende deltagelse vil de besøgende således fremover kunne komme til at opleve, hvordan naturen og herregårdslandskabet for 100 år siden var den største fødevareressource for herregårdens store husholdninger og folkehold.

